

ვიქტორ კუპრაძე - 110

2 ნოემბერს შესრულდა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერის, საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწის, აკადემიკოს ვიქტორ კუპრაძის დაბადებიდან 110 წლისთავი. ვიქტორ კუპრაძეს, როგორც გამორჩეულ ერისკაცს, თავისი მრავალმხრივი მოღვაწეობით ღირსეული ადგილი უკავია შარავანდედით მოსილ ქართველ მამულიშვილთა პლეადაში. მისი ცხოვრება ნათელი მაგალითია მშობლიური ერისა და ქვეყნის სამსახურისა. როგორც ჭეშმარიტად უანგარო მოღვაწემ და მეცნიერმა მან ქართველი ხალხის დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა, შორს გაიტანა საქართველოს ღირსება და კიდევ უფრო აუმაღლა ავტორიტეტი მსოფლიოში აღიარებულ ქართულ მათემატიკურ სკოლას.

ვიქტორ კუპრაძის სახელი კარგადაა ცნობილი მსოფლიოს მათემატიკოსთა საზოგადოებაში. ბატონმა ვიქტორმა უდიდესი წვლილი შეიტანა დიფერენციალური და ინტეგრალური განტოლებების თეორიაში, მათემატიკურ ფიზიკაში, დრეკადობის სამგანზომილებიან თეორიაში და, ზოგადად, გამოყენებით მათემატიკაში, რითაც მან დიდი საერთაშორისო აღიარება მოიპოვა.

ვიქტორ კუპრაძე დაიბადა ლანჩხუთის რაიონის სოფელ ყელაში (ახლანდელი ნინოშვილი), რკინიგზელის ოჯახში. საშუალო განათლება მიიღო ქუთაისის რეალურ სასწავლებელში, სადაც მათემატიკური დისციპლინები შედარებით გაფართოებული პროგრამით ისწავლებოდა. მათემატიკის მასწავლებელმა ივანე გაჩეჩილაძემ თავიდანვე მიაქცია ყურადღება ვიქტორის მათემატიკისადმი განსაკუთრებულ მიდრეკილებას. სკოლის დამთავრების შემდეგ, სწორედ მისი რჩევით შევიდა იგი 1922 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე.

უნივერსიტეტში სწავლის დროს ვიქტორ კუპრაძემ მიიქცია პროფესორების ანდრია რაზმაძის და ნიკო მუსხელიშვილის ყურადღება. აკადემიკოსი შალვა ნუცუბიძე ასე გამოთქვამს ანდრია რაზმაძის შეხედულებას ბატონი ვიქტორის შესახებ: „ მე კარგად ვიცოდი ჩემი მეგობრის ანდრია რაზმაძის სიმპათია-ანტიპათიები. მას ძალიან უყვარდა თავისი მოწაფე ვიქტორ კუპრაძე; იგი ერთხელ უნივერსიტეტის კარებთან შეგვხვდა. მე და ანდრია უნივერსიტეტიდან გამოვდიოდით. ვინმეს შეხვედრისას ანდრია იშვიათად ჩამორჩებოდა. ამ შემთხვევაში ის შედგა. მე პირველად შევამჩნიე მაშინ ახალგაზრდა ვიქტორ კუპრაძე, რომელიც მორიდებით და დინჯად უსმენდა მასწავლებელს. ნაბიჯი შევანელე და როცა ანდრია დამეწია ჩემს კითხვას არ დაელოდა, ისე მოთხრა: - საინტერესო ყმაწვილია, ნიჭიერი და მუყაითი. შორს წავა. სამწუხაროდ, ხშირად ვერ ვხვდები - პოლიტიკითაა გატაცებული“.

ჯერ კიდევ ჭაბუკობის წლებში (1924-1927) ვიქტორ კუპრაძე ეწეოდა აქტიურ საზოგადოებრივ მუშაობას. იყო თანამშრომელი, შემდგომ კი რედაქტორი კომკავშირული გაზეთისა: „იუნოშესკაია პრავდა“, „მოლოდოი რაზოჩი“ და „ახალგაზრდა კომუნისტი“. ამავე პერიოდში იყო თეორიულ ჟურნალ „აქტივისტის“ რედაქტორი.

უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ, 1927 წელს, ვიქტორ კუპრაძე უნივერსიტეტში დატოვეს სამეცნიერო მოღვაწეობისათვის მოსამზადებლად.

1928 წელს პროფესორმა ანდრია რაზმაძემ ვიქტორ კუპრამეს დაავალა პრაქტიკული მეცადინეობების ჩატარება კომპლექსური ცვლადის ფუნქციათა თეორიაში. თბილისის უნივერსიტეტის გარდა ბატონი ვიქტორი პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა საქართველოს ინდუსტრიულ ინსტიტუტსა და რკინიგზის ინჟინერთა ინსტიტუტში. იმ პერიოდში ვიქტორ კუპრამის პედაგოგიურ საქმიანობას ასევე ახასიათებს კანდიდ ჩარკვიანი (შემდგომში საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი): „რკინიგზის ინჟინერთა ინსტიტუტში შევხვდი ვიქტორ კუპრამეს, ახალგაზრდა მეცნიერს, ტიპიური საბჭოთა ფორმაციის ინტილიგენტს. ის თეორიული მექანიკის კურსს გვიკითხავდა საინტერესოდ, გატაცებით. ერთს არ წაიბოროდიკებდა, განუმარტავ დებულებას არ დატოვებდა. გამხდარი, ფერმკრთალი, სახის დახვეწილი ნაკვთებით და აქოჩრილი ჩალისფერი თმით - იგი გარეგნობითაც ამჟღავნებდა, რომ დიდ ინტელექტუალურ შრომას ეწეოდა. ვიქტორი ჩვენთან დიდხანს არ დარჩენილა. იმ ხანებში ლენინგრადში წავიდა მეცნიერებაში დაოსტატების მიზნით“.

1930 წელს ვიქტორ კუპრამე ჩაირიცხა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ასპირანტად ლენინგრადში; მისი ხელმძღვანელები იყვნენ გამოჩენილი რუსი მეცნიერები აკადემიკოსები ალექსი ნიკოლოზის ძე კრილოვი და ვლადიმერ ივანეს ძე სმირნივი.

1933-1935 წლებში ვიქტორ კუპრამე მუშაობდა საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის სტეკლოვის სახელობის მათემატიკის ინსტიტუტში სწავლულ მდივნად. 1935 წლის პირველ ოქტომბერს იგი ინიშნება ახლად შექმნილი თბილისის მათემატიკის ინსტიტუტის დირექტორად.

აღსანიშნავია, რომ პირველ წელიწადს ინსტიტუტის დირექტორს - ვიქტორ კუპრამეს ხშირად უხდებოდა ყოფნა მოსკოვში, რადგან ასრულებდა სტეკლოვის სახელობის მათემატიკის ინსტიტუტის სწავლული მდივნის მოვალეობასაც. ამავე პერიოდში, 1935 წელს, მან დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია (საკანდიდატო დისერტაციის გამოტოვებით) თემაზე: „ელექტრომაგნიტური ტალღის დიფრაქციის თეორიის სასაზღვრო ამოცანები“.

1941 წლის შემოდგომაზე ვიქტორ კუპრამე სამამულო ომში გაიწვიეს, როგორც გერმანული ენის კარგი მცოდნე. ის იყო გერმანულ ენაზე გამომავალი პროპაგანდისტული გაზეთის „ჯარისკაცის სიმართლეს“ რედაქტორის მოადგილე. მრავალ არაორდინარულ მომენტებს შორის, რაც დაკავშირებულია ბატონ ვიქტორის ფრონტულ ცხოვრებასთან, ერთ მეტად ამალევებელ და არაჩვეულებრივ შემთხვევას გავიხსენებთ. იმ პერიოდში საბჭოთა ჯარის ნაწილებს ტყვედ ჩაბარდა ეფრეიტორი ოტო ტრეტჩერი, რომელიც ამბობდა, რომ იყო კომუნისტი, და სურდა ფაშის წინააღმდეგ ბრძოლა. მას ეს არ დაუჯერეს და, როგორც ყველა სხვა ტყვე, გაგზავნეს ტყვეთა ბანაკში, ნოვოროსიისკში. უფროსების მითითებით ვიქტორ კუპრამე გაფრინდა ნოვოროსიისკში, სადაც შეხვდა ტრეტჩერს. იგი ალლოთი მიხვდა, რომ გერმანელი სიმართლეს ამბობდა, და ქერჩში ჩამოიყვანა, რათა გამოეყენებინა გაზეთის რედაქციაში სამუშაოდ. ამით მან, ფაქტობრივად, იხსნა ოტო ტრეტჩერი ტყვეობის მძიმე ხვედრისგან. ვიქტორ კუპრამის ამ მოქმედებას ყველა არ იწონებდა, მაგრამ თვითონ ამართლებდა თავის მოქმედებას იმით, რომ გაზეთის თანამშრომლებს არ ჰქონდათ გერმანული ენისა და ფაშისტური არმიის ყოფა-ცხოვრებაზე საკმარისი ცოდნა. ამის გარეშე კი არ შეიძლებოდა კარგი პროპაგანდისტული გაზეთის გამოშვება. რედაქციაში ტრეტჩერის მისვლით გაზეთი უფრო კონკრეტული და მიზანმიმართული გახდა. უმძიმესმა საფრონტო

კატაკლიზმებმა, რაც დატრიალდა ყირიმის ნახევარკუნძულზე, ვიქტორ კუპრაძე და ოტო ტრეტჩერი ერთმანეთს დააშორდა.

გავიდა 30 წელი. ვიქტორ კუპრაძე აირჩიეს სსრკ-გდრ-ის მეგობრობის საზოგადოების საქართველოს განყოფილების თავმჯდომარედ და გერმანიიდან ის ღებულობს წერილს, სადაც ეწერა: „არ ვიცი ვინ ხართ თქვენ, მაგრამ ოდესღაც ჩემი ცხოვრების ძალიან რთულ პერიოდში ამ გვარის ადამიანმა ისეთი როლი ითამაშა ჩემი ბედის გადაწყვეტაში, რომ მე არ შემეძლო გულგრილად მიმეღო გაზეთის ეს ცნობა“. წერილის ავტორი იყო ოტო ტრეტჩერი. მალე მან მიიღო საპასუხო წერილი კუპრაძისაგან, რასაც მოყვა მათი მეტად ამაღელვებელი შეხვედრა.

1943 წელს ვიქტორ კუპრაძე, დემობილიზაციის შემდეგ, დაინიშნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პრორექტორად სამეცნიერო მუშაობის დარგში. ამავე წელს მას მიენიჭა საქართველოს მეცნიერებისა და ტექნიკის დამსახურებული მოღვაწის წოდება.

ამ პერიოდიდან მოყოლებული, ბატონი ვიქტორის ცხოვრებაში კალეიდოსკოპური სისწრაფით იცვლებოდა სამეცნიერო-პედაგოგიური, პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი სამოღვაწო სფეროები.

1943 წელს ვიქტორ კუპრაძემ უნივერსიტეტში დაარსა დიფერენციალური და ინტეგრალური განტოლებების კათედრა, რომლის გამგე იყო 1980 წლამდე. 1944 წლის მაისში დაინიშნა საქართველოს განათლების მინისტრად. ამ თანამდებობაზე 1953 წლამდე მუშაობდა. ვიქტორ კუპრაძის მოღვაწეობა განათლების მინისტრის პოსტზე მრავალი ნოვატორული წამოწყებით გამოირჩევა განათლების სფეროში. კერძოდ, მისი უშუალო მცდელობით შემოღებულ იქნა თერთმეტწლიანი სწავლება ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლაში.

1946 წელს ვიქტორ კუპრაძე აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად და 1947 წლიდან 1985 წლამდე იყო აღნიშნული აკადემიის პრეზიდიუმის წევრი.

1954-1963 წლებში ვიქტორ კუპრაძე იყო საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე. მისი განსაცვიფრებლად მრავალმხრივი მოღვაწეობის მკაფიო მაგალითია თუნდაც ის ფაქტი, რომ იგი იყო მარქსის „კაპიტალის“ ქართულ ენაზე მეორე გამოცემის მთავარი რედაქტორი (1954წ). დიდია მეცნიერის დამსახურება ახალი ეკონომიკური ტერმინების შემოღებასა და ძველი ტერმინების შეცვლის საქმეში.

1954-1958 წლებში ვიქტორ კუპრაძე იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი და ღირსეულად აგრძელებდა თავისი დიდი წინაპრების - ივანე ჯავახიშვილისა და პეტრე მელიქიშვილის მიერ დანერგილ ტრადიციებს.

1955 წელს წარგზავნილი იქნა აშშ-ში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში, როგორც საბჭოთა დელეგაციის ხელმძღვანელის მოადგილე. ამ დელეგაციას ხელმძღვანელობდა ვიაჩესლავ მოლოტოვი. ბატონი ვიქტორი სიტყვით გამოვიდა გაეროს სხდომაზე, როცა იხილებოდა საკითხი აფრიკის ხალხთა შესახებ. იმ პერიოდში გაეროსათვის დამახასიათებელი იყო საბჭოთა წინადადებებზე უარის თქმა, მაგრამ კუპრაძის გამოსვლა და მის მიერ წარდგენილი საბჭოთა დელეგაციის წინადადებათა პროექტი გაერომ მიიღო. ეს იმ დროისათვის სენსაციური შემთხვევა იყო.

როცა ვიქტორ კუპრადის რექტორობის პერიოდში 1956 წლის 9 მარტის სულის შემძვრელი ტრაგიკული მოვლენები მოხდა, მაშინ კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ბატონი ვიქტორის დიდი მამულიშვილობა და ერისკაცობა.

1962 წელს თბილისში დაარსდა საქართველოს მათემატიკოსთა საზოგადოება. დამფუძნებელმა კრებამ ვიქტორ კუპრადე საზოგადოების პირველ პრეზიდენტად აირჩია.

1963 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში დაარსდა მათემატიკისა და ფიზიკის განყოფილება. ვიქტორ კუპრადე აირჩიეს ამ განყოფილების აკადემიკოს მდივნად. იგი ამ თანამდებობაზე 1981 წლამდე მუშაობდა.

ბატონი ვიქტორი აქტიურად იყო ჩაბმული საერთაშორისო სამეცნიერო ურთიერთობებში.

1976 წელს ვიქტორ კუპრადე აირჩიეს სსრ კავშირის თეორიული და გამოყენებითი მექანიკის ნაციონალური კომიტეტის წევრად, ხოლო 1977 წელს - საერთაშორისო საზოგადოების - „მათემატიკის მეთოდები მექანიკაში“ პრეზიდიუმის წევრად. ამავე წლიდან იყო სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის პლასტიკურობისა და სიმტკიცის სამეცნიერო საბჭოს ბიუროს წევრი. 1980 წელს ქართველი მეცნიერი აირჩიეს საბჭოთა მათემატიკოსების ნაციონალური კომიტეტის წევრად.

ვიქტორ კუპრადე აქტიურად მონაწილეობდა ცნობილი მათემატიკური ჟურნალის „Успехи Математических Наук“ შექმნაში და იყო ამ ჟურნალის პირველი სარედაქციო კოლეგიის შემადგენლობაში. ამას გარდა შეყვანილი იყო ჟურნალების - „დიფერენციალური განტოლებები“ (მინსკი), „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე“, „თერმოდებები“ (აშშ) სარედაქციო კოლეგიების წევრად.

იგი აქტიურად მონაწილეობდა პირველი ქართული ენციკლოპედიის სარედაქციო საქმიანობაში.

მოღვაწეობის ყველა სფეროში სამეცნიერო, პედაგოგიურ თუ სახელმწიფო ასპარეზზე, ბატონი ვიქტორი გამოირჩეოდა უდიდესი ინტელიგენტურობით, რომელიც შერწყმული იყო უდიდეს ინტელექტუალურობასთან. ვიქტორ კუპრადესთან უბრალო საუბრის დროსაც კი მსმენელს ხიბლავდა მისი მაღალი ნიჭიერება, სწრაფი და ორიგინალური აზროვნება, ერთბაშად საქმის არსის დაჭერა. თვით მისი მეტყველება განსაკუთრებით მიმზიდველი იყო თავისებური ჟღერადობით. ბატონ ვიქტორს ახასიათებდა იშვიათი მჭერმეტყველება, ის ჭეშმარიტად ბრწყინავდა თავისი ორატორული ნიჭით.

ვიქტორ კუპრადე თავის შესაძლებლობათა მთელ ამ არსენალს თავდაუზოგავად იყენებდა ერისა და ქვეყნის სამსახურში. მისი დიდი დამსახურება მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროში მრავალი ჯილდოთი აღინიშნა (ლენინის 3 ორდენი, შრომის წითელი დროშის 2 ორდენი, ოქტომბრის რევოლუციის ორდენი, საპატიო ნიშნის ორდენი, თბილისის საპატიო მოქალაქე). მაგრამ ყველაზე დიდი ჯილდო, ალბათ, ის გულწრფელი სიყვარული და პატივისცემის გრძნობაა, რომელსაც ასე სათუთად და გამორჩეულად გამოხატავს ფართო საზოგადოება და, განსაკუთრებით მისი უამრავი კოლეგა, როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ - უცხოეთში.

ვიქტორ კუპრადის საკმარისად მდიდარი სამეცნიერო მემკვიდრეობა პირობითად შეიძლება 6 დიდ ჯგუფად დაიყოს:

ზომერფელდის გამოსხივების პირობების დაფუძნებასთან დაკავშირებული პრობლემები და სასაზღვრო ამოცანები ჰელმჰოლცის განტოლებისათვის; ელექტრო-მაგნიტური ტალღების დიფრაქციისა და გაბნევის ამოცანები; დრეკადობის თეორიის ამოცანები (სტატიკა, მდგრადი რხევა და ზოგადი დინამიკა); სინგულარული ინტეგრალური განტოლებები და მათი გამოყენება; დრეკადობის თეორიის დაზუსტებული მოდელები (თერმოდრეკადობა, მომენტური დრეკადობის თეორია და სხვა); მათემატიკური ფიზიკის სასაზღვრო ამოცანების მიახლოებითი ამონახსნების აგება და რიცხვითი რეალიზაციის პრობლემები.

ეს საკითხები განხილული და გაანალიზებულია ვიქტორ კუპრადის მრავალრიცხოვან შრომებში და მონოგრაფიებში. მრავალი მათგანი ითარგმნა და გამოიცა ინგლისურ, გერმანულ და პოლონურ ენებზე. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ვიქტორ კუპრადის მიერ ავტორთა კოლექტივთან (თენგიზ გეგელია, მიხეილ ბაშელეიშვილი, თენგიზ ბურჭულაძე) ერთად შექმნილი მონოგრაფია „დრეკადობისა და თერმოდრეკადობის მათემატიკური თეორიის სამგანზომილებიანი ამოცანები“, რომლის პირველი გამოცემა (თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1968წ.) მიეძღვნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 50-ე წლისთავს. 1971 წელს ამ წიგნის ავტორებს მიენიჭათ საქართველოს სახელმწიფო პრემია მეცნიერების დარგში. 1976 წელს წიგნის მეორე გამოცემა განხორციელდა მოსკოვში, გამომცემლობა „ნაუკაში“, ხოლო 1979 წელს ითარგმნა ინგლისურად და გამოიცა ამსტერდამში. გამოცემისთანავე ამ მონოგრაფიამ ექსპერტთა უდიდესი ყურადღება მიიპყრო და დარგში მომუშავე მეცნიერებისთვის სამაგიდო წიგნად იქცა.

უკვე 28 წელია გასული ბატონი ვიქტორის გარდაცვალებიდან, მაგრამ მისი მეცნიერული მემკვიდრეობა და სამეცნიერო იდეები კვლავაც აქტიური გამოყენებისა და განვითარების პროცესშია მსოფლიოს მრავალ სამეცნიერო ცენტრში.

ეს უდიდესი, უფლის მიერ ბოძებული ჯილდოა მეცნიერისთვის!

დავით ნატროშვილი